

**פתרון בחינת הבגרות ב- אזרחות
מוגש על-ידי: אוהד ריצ'מונד ושמואל הירש
מורים ברשת "יואל גבע"**

פרק ראשון (28 נקודות)

שאלה מספר 1

א. **זיהוי**- עקרון שלטון העם.

הסבר- הבחירות הדמוקרטיות הן הליך מרכזי ותנאי הכרחי לקיומה של דמוקרטיה. באמצעות הבחירות הדמוקרטיות ציבור הבוחרים בוחר את נציגיו לשלטון. הבחירות הדמוקרטיות מביאות לידי ביטוי מעשי את שלטון העם ואת ריבונות העם. באמצעות בחירות העם מגלה מעורבות והשתתפות פוליטית בקביעת גורלו.

נימוק- יוזמי ההצעה מעוניינים לחייב את כל בעלי זכות הבחירה להשתתף במערכת הבחירות על מנת לאפשר לעם לקבוע באופן מעשי ומלא את גורלו על ידי בחירת השלטון המדיני- פוליטי. חוסר מעורבות פוליטית מסוכנת לדמוקרטיה, משום שהשלטון לא מרגיש כי העם מפקח עליו ומגביל את עוצמתו. במצב עניינים של אדישות פוליטית השלטון עלול לנצל כוחו לרעה ולפגוע בדמוקרטיה. במדינה דמוקרטית הציבור חייב להשתתף בקביעת גורלו ועתידו, כמו גם בקביעת עתיד המדינה והחברה בה הוא חי.

ב. **זיהוי**- זכות החירות- חופש המחשבה והדעה.

הסבר- זכות זאת קובעת כי כל אדם, זכאי לגבש לעצמו את דעותיו בכל עניין המצוי על סדר היום הפרטי או הציבורי, כמו עניני פוליטיקה, דת ומדע. זכותו של כל אדם להחזיק בכל דעה גם אם אינה מקובלת ונתפסת כמזיקה, כל עוד אינו פוגע בזכויות טבעיות של אחרים. חופש המחשבה והדעה הוא תנאי הכרחי לכך שאדם יוכל להיות, אוטונומי, חושב וביקורתי.

נימוק- במקרה שלפנינו אם תתקבל ההצעה לחוקק חוק המחייב את כל בעלי זכות הבחירה להצביע, תהיה בכך התערבות באוטונומיה של הפרט ובאמונתו הפנימית של האדם. זכותו של כל אדם לגבש לעצמו דעה ודרך חיים א-פוליטית. הטלת הקנס על מי שאינו מצביע היא מבחינת פעולת כפיה בלתי לגיטימית במשטר דמוקרטי, המפעילה לחץ על אלה שאינם מעוניינים להצביע ולקחת חלק בהליך שהם אדישים כלפיו ואינם מעוניינים בו.

שאלה מספר 2

א. **זיהוי**- הזכות לקניין חומרי.

הסבר- זכות זאת קובעת כי לכל אדם יש את הזכות לשמור על הקניין אותו הוא צבר, ללא סכנה כי רכושו ייגזל ממנו. המושג קניין חומרי כולל רכוש כגון: קרקע, בית, דירה וכסף.

נימוק- היצואנים טוענים כי השביתה בנמלי הים והאוויר מונעת מהם את הזכות לצבור קניין ופוגעת בהם כלכלית. "הסחורות ליצוא נתקעו בנמלים ולחלק מהם נגרם נזק". כתוצאה מהשביתה סחורות לא יכולות לצאת ו/או להיכנס לארץ. סביר להניח גם כי כתוצאה מהשביתה, סחורות יאבדו את ערך השימוש שלהם, או שיוגשו תביעות אזרחיות נגד יצואנים על כך שלא ספקו את הסחורה בזמן.

ב. **זיהוי** – עקרון שלטון החוק במובן הפורמאלי.

הסבר- על פי עיקרון זה כל האזרחים ורשויות השלטון כפופים לחוק. ללא ציות לחוק החברה תגיע לאנרכיה. "ללא חוק לא נוכל ליהנות מביטחון, חירות או משירותים חברתיים וכלכליים". משמעות שלטון החוק במובן הפורמאלי היא ציות המחייב את האזרח, כמו גם את הרשות לציית לחוקים או לצווים של הרשויות שהוסמכו לכך. שלטון החוק הוא המכנה המשותף לכל חלקי החברה ומבטא את עיקרון ההסכמיות, על פיו בין השאר, כל בני החברה הדמוקרטית צריכים לציית לחוק.

נימוק- עקרון שלטון החוק במובן הפורמאלי נפגע בעטיו של הסירוב מצד עובדי הנמלים לציית לצו של בית הדין הארצי לעבודה, שהוא רשות מוסמכת לדון בנושאים הקשורים ליחסי עבודה. הסירוב לחזור לעבודה סדירה למרות קיומו של הצו, פוגע בסמכות בית הדין הארצי ומבטא זילות ביחס לציית לחוק ושלטון החוק.

שאלה מספר 3

א. זיהוי- הזכות לחיים .

הסבר- זכות לחיים קובעת כי החיים הם ערך עליון. חובתה של המדינה לדאוג לחייה תושביה לבריאותם ולרווחתם. הזכות לחיים היא תנאי מוקדם למימוש כל שאר הזכויות. כל בני האדם זכאים להגנה על חייהם מפני כל פגיעה, החל במקרה הקיצוני של מוות וכלה בסוגי פגיעות גופניות מגוונות.

נימוק- הממשל מבקש להגן בהצעה הראשונה, "איסור מכירה של מזון שיש בו אחוזי שומן גבוהים מאוד" על הזכות לחיים של תושבי המדינה. "השמנת ייתר היא הגורם מספר אחד לבעיות בריאות בארצות הברית". חובות של הממשל להגן על חיי תושבי המדינה מפני הסכנות הבריאותיות החמורות שבהשמנת ייתר. אחד מתפקידיו של השלטון להגן על האזרח. הגנה זו באה לידי ביטוי בהחלטה לאסור מכירת מזון המסכן את חיי התושבים ובריאותם.

ב. זיהוי- הזכות לכבוד – הזכות לפרטיות.

הסבר- הזכות לפרטיות מאפשרת לאדם לחיות את חייו ללא חשיפה, התערבות וחדירה לחייו. האדם זקוק לפרטיות על מנת לפתח את האוטונומיה שלו ללא הפרעה. יש תחומים בחיי האדם שאינם צריכים להיות נחלת הכלל ללא הסכמה מפורשת של האדם הנוגע בדבר. הזכות לפרטיות נכללת בתחום הרחב של כבוד האדם, משום שיש לה קשר לתחושת הכבוד העצמי ולדימוי העצמי של האדם. הפגיעה בפרטיות יכולה להיעשות על ידי פרסום מידע על חייו הפרטיים של אדם ללא רשותו באופן הפוגע בו ובצנעת הפרט שלו.

נימוק- במקרה הנדון הדרישה בהצעה השנייה "לציין בתעודת הגמר של בית הספר התיכון את משקל התלמיד" היא חדירה גסה לפרטיותו באופן הפוגע בכבודו ומציגה אותו באור נלעג וחריג. חדירה זאת חושפת נתונים שהם מעינינו של הפרט בלבד ואינם נוגעים לכלל הציבור. גם אם מדובר במידע אמין יש בפרסום משום פגיעה בכבוד האדם, הגורמת לו אי- נחת ובושה.

פרק שני (26 נקודות)

שאלה מספר 4

חשוב להגביל את השלטון מאחר שגם בדמוקרטיה יש לשלטון המדיני עוצמה אדירה, אותה הוא עשוי לנצל לרעה על ידי פגיעה באזרחים, בזכויות אדם וקבוצות מיעוט. העוצמה באה לידי ביטוי בשליטה על משאבים כלכליים, אנושיים, שליטה על מקורות מידע ושליטה על מנגנוני אכיפה. מטרת עקרון זה למנוע עריצות שלטונית ולהגן על הדמוקרטיה וערכיה. יש לזכור כי באופן מעשי השלטון מורכב ממיעוט של בני אדם השולט על כל בני האדם ומנהל את חייהם. להלן שני אמצעים להגבלת השלטון:

א. הפרדת רשויות- ביזור העוצמה השלטונית בין שלשה גופים שלטוניים שונים. הרשות המחוקקת, הרשות המבצעת והרשות השופטת. כל אחת מהרשויות עוסקת בתחומה ויחד עם זאת מגבילה ומפקחת על הרשויות האחרות, כך שנוצר מנגנון של "איזונים ובלמים" בעבודת רשויות השלטון. מנגנון זה נועד להגן על זכויות הפרט ועל זכויות מיעוטים ולמנוע חריגה מסמכויות שלטוניות מוגדרות.

ב. אמצעי התקשורת- עיתונות חופשית היא מבחינת מנגנון פיקוח וביקורת בלתי פורמאלי, המגביל את השלטון. התקשורת מספקת לציבור מידע הקשור בפעולותיו של השלטון. התקשורת חושפת שחיתויות, אי יעילות והערכה אודות דרכי הפעולה של השלטון. התקשורת מספקת מגוון של דעות, הערכות והשקפות עולם שונות. מידע זה חיוני כדי לסייע לציבור לגבש עמדות בעד ונגד השלטון ונושאים העולים על סדר היום הציבורי. העובדה כי התקשורת מפרסמת מידע והערכות אודות השלטון, גורמת לשלטון – המודע לעוצמת התקשורת, לפעול בזהירות ולהקפיד שלא לפגוע בזכויות האזרחים והתושבים במדינה.

שאלה מספר 5

הסמל אותו נבחר הוא דגל הלאום. צבעי דגל הלאום הם תכלת ולבן, צבעים אלה מופיעים במקרא בתיאור בגדיו של הכוהן הגדול ביום הכיפורים. בתוך הדגל משולב מגן דוד שאף הוא סמל יהודי מסורתי. הדגל מבטא את הייחוד של המדינה הקושר בין המורשת היהודית העתיקה לבין תהליכי בינוי האומה. הדגל מבטא את הריבונות של עם ישראל בארצו ומבדיל אותו מעמים אחרים.

תפקיד נוסף של סמלים לאומיים הוא ליצור לכידות סביב ערכים וסמלים משותפים. לכידות זאת מבטאת את עיקרון ההסכמיות ההכרחי לקיומה של מדינה דמוקרטית. הסכמיות זאת משמעה אמונה משותפת בערכים ובסמלים המאחדים את העם היהודי בארצו.

שאלה מספר 6

עקרון הכרעת הרוב קובע כי בכל עניין השנוי במחלוקת, ההחלטות במדינה מתקבלות על ידי רוב ולא על ידי יחיד או קבוצה. להלן שני נימוקים המצדיקים עקרון זה במשטר דמוקרטי:

- א. החלטת הרוב קרובה יותר להחלטת העם מבחינה מספרית ובכך היא מבטאת את עיקרון שלטון העם.
- ב. החלטת הרוב המתקבלת בתהליך דמוקרטי מבטיחה יציבות שלטונית.

שאלה מספר 7

דניאל רופאייזן יהודי שהמיר דתו מרצון בזמן מלחמת העולם השנייה. רופאייזן עלה לישראל והצטרף למנזר הכרמליטים. רופאייזן דרש לקבל זכויות עולה על בסיס זכות השבות. טענתו הייתה כי הוא מרגיש עצמו כבן העם היהודי וגם על פי ההלכה הוא יהודי. שר הפנים דחה את דרישתו. רופאייזן עתר לבג"ץ בעניין וגם הבג"ץ דחה את דרישתו. בפסיקתו קבע הבג"ץ כי החלטת הרצונית של רופאייזן להמיר את דתו, היא למעשה גם החלטה לעזוב את עמו. כמו כן אדם שמתנהג כנוצרי לא יכול להיות שייך לעם היהודי. בג"ץ רופאייזן נתן ביטוי לדרך בה אדם מרגיש. מאחר ורופאייזן מרגיש ומתנהג כנוצרי- אין הוא יכול להשתייך לקולקטיב הלאומי היהודי. בעקבות בג"ץ רופאייזן ובג"ץ שליט תוקן חוק השבות ב-1970. החוק הגדיר בסעיף 4 ב'- "יהודי הוא מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר ואינו בן דת אחרת".

פרק שלישי (24 נקודות)

שאלה מספר 8

יסודות פוליטיים של מדינת לאום הם יסודות שהם פרי בחירה. כמו חוקה, ערכים דמוקרטיים, מוסדות פוליטיים. יסודות אלה מכוננים על ידי לאום מסוים כחלק מתהליך התפתחות פוליטית ובניית משטר דמוקרטי. יסודות אתניים של מדינת לאום הם יסודות שאינם פרי בחירה. כמו שפה, מורשת היסטורית, דת תרבות ומנהגים משותפים הקשורים לעבר ולהיסטוריה. יסודות אלה כאילו נכפים על האדם "הנולד לתוכם". לדעת המחבר הזהות המשותפת למדינת ישראל המודרנית צריכה להיות מורכבת מיסודות אתניים ופוליטיים. בין היסודות האתניים ניתן למנות את השפה העברית, היחס לארץ ישראל והתרבות היהודית. היסודות הפוליטיים הם בן השאר ערכי הדמוקרטיה כמו פלורליזם, המופיע בקטע, בדרישה להכרה ב"מגוון הזהויות של הקבוצות השונות בחברה הישראלית". המחבר מציין כי "חשוב שמדינת ישראל תהיה מדינה דמוקרטית ותשמור על זכויות האדם".

שאלה מספר 9

גישה זו קובעת כי מדינה יהודית היא מדינה ציונית, בה קיים רוב יהודי שישלוט במדינה. הרוב היהודי יובטח בזכות חוק השבות, כאשר מקבלי ההחלטות העיקריים במדינה כמו גם תרבותה וסמליה יקבעו על ידי הרוב היהודי. לפי ספרו של הרצל "מדינת היהודים", המהווה מקור השראה לגישה זו יש להפריד בין דת למדינה. יחד עם זאת, מדינת ישראל היא גם מדינה דמוקרטית החייבת להבטיח מימוש זכויות אדם וזכויות מיעוט לכל אזרחיה. אין סתירה בין מדינה יהודית למדינה דמוקרטית, משום שהמדינה היהודית צריכה להביא לידי ביטוי את הזכויות הלאומיות והתרבותיות של המיעוטים בה, ואף לתת לזכויות אלו ייצוג הולם במוסדות המדינה וסמליה. לדעתו של מחבר המאמר אין להסתפק בהגדרת אופייה של המדינה על פי עקרונותיה של הגישה "מדינה יהודית- מדינת היהודים". המחבר טוען כי מדינת ישראל צריכה להיות בעלת זהות לאומית יהודית ברורה ומובחנת המשלבת יסודות דמוקרטיים, יסודות תרבותיים יהודים הקשורים למורשת העבר ואף יסודות דתיים. יסודות אלה כוללים כיבוד "השבתות והחגים, נישואין וגירושין על פי הדת היהודית". המחבר רוצה לשמור על "זהות לאומית יהודית משותפת".

שאלה מספר 10

המחבר תומך בגישה המכירה בזכויות המיעוטים- זכויות הקבוצה. גישה זו מכירה בצורך באוטונומיה תרבותית של קבוצות המיעוט בחברה. למיעוט יש זכות לשמור על זהותו הלאומית כקבוצת מיעוט ייחודית. המדינה מכירה בזכויות הקבוצה ומעניקה למיעוט אמצעים לשמור על זהותו. אמצעים אלה כוללים מערכת חינוך אוטונומית, הכרה בשפת המיעוט כשפה רשמית, הזכות לייצוג בפרלמנט והזכות לחופש פולחן. המחבר מדגיש כי צריך לאפשר לאזרחי ישראל מהקבוצות "שאינן שייכות ללאום היהודי לטפח ולבטא את המאפיינים התרבותיים והדתיים הייחודיים להם". מהקטע עולה כי רשויות השלטון בארץ צריכות לפעול ולאפשר לקבוצות המיעוט לשמור על זהותן הייחודית.

פרק רביעי (22 נקודות)

שאלה מספר 11

העבריינות במקרה דנן היא עבריינות שלטונית. עבריינות שלטונית היא עבריינות שבה איש המנגנון השלטוני, מנצל מעמדו הציבורי לרעה על מנת לקדם ולשרת את טובת המדינה על פי נקודות ראותו, תוך כדי פגיעה בחוק ובשלטון החוק. במקרה שלפנינו החליט מנהל בכיר ברשות השידור על "שיטת גביה חדשה". עובדי הרשות עכבו בכבישים את אלה שלא שלמו את אגרת הטלוויזיה ואילצו אותם לשלם את חובם במקום. "הוראות המנהל לא היו חוקיות" הוא חרג מסמכויותיו. המקום לשוב תביעות כספיות הוא בית המשפט ולא החלטה מנהלית. החלטה זו לא הייתה חוקית ופגעה בשלטון החוק במובן הפורמאלי.

שאלה מספר 12

היועץ המשפטי לממשלה חייב להיות ניטראלי ובעל דעה עצמאית ואפוליטית. זאת כדי שיוכל להגן על שלטון החוק וזכויות האדם והאזרח במדינה. שיקוליו של היועץ המשפטי לממשלה צריכים להיות אך ורק מקצועיים. לממשלה אסור להנחות את היועץ המשפטי כיצד לנהוג. ההכרעה במקרה של חילוקי דעות בינו לבין הממשלה חייבת להיות שלו בלבד. היועץ המשפטי לממשלה אינו חותמת גומי, למדיניות הממשלה. הוא מונחה רק על פי השיקולים של שלטון החוק והגנה על אינטרסים ציבוריים. אין הוא מבחינת עורך דין של הממשלה, החייב לפעול על פי הנחיותיה. היועץ המשפטי הוא חלק ממנגנון המגביל את השלטון במקרים שבהם יש סתירה בין שלטון החוק לבין פעולות השלטון. אין ליועץ המשפטי לממשלה עצמאות מלאה, מאחר שהממשלה מעורבת במינויו באמצעות שר המשפטים והיא יכולה לפטר. כמו כן, מוגבל היועץ המשפטי בהחלטותיו ע"י בג"ץ והוא נתון לביקורת הכנסת וועדותיה.

שאלה מספר 13

- על מנת לקיים מדינה ריבונית חייבים להתקיים ארבעה מרכיבים ביניהם התנאי של טריטוריה. מעבר למרכיב זה, צריכים להתקיים עוד שלשה מרכיבים:
- א. אוכלוסיה המורכבת מציבור אזרחים ומעוט קטן של תושבים שאינם אזרחים.
 - ב. שלטון- גוף השולט באמצעות מוסדותיו על האוכלוסייה והטריטוריה.
 - ג. עצמאות- קרי ריבונות המדינה מנהלת את ענייני הפנים והחוץ שלה באופן חופשי ללא כפיפות למדינות אחרות.

שאלה מספר 14

על פי הגישה הסוציאל דמוקרטית השוויון אינו מהווה זכות פוליטית פורמאלית בלבד. לדעת תומכי גישה זו. כדי שתתקיים דמוקרטיה מליאה ואמיתית חייבת המדינה להתערב בתהליכים הכלכליים כדי לצמצם פערים בין חלשים וחזקים בחברה. צמצום פערים מיועד להשיג שוויון בהזדמנויות בכל הקשור למשאבים כלכליים בין הקבוצות השונות. גישה זו טוענת כי ללא מעורבות כזאת קשה לקבוצות החלשות לממש את חירותן ואת הזכויות הפוליטיות שלהן. זו היא גישה קהילתית שבה למדינה יש אחריות חברתית- כלכלית כלפי אזרחיה ותושביה. המדינה מבטיחה מימוש זכויות חברתיות כמו הזכות לחינוך, הזכות לבריאות, הזכות לרמת חיים הולמת וזכויות נוספות.